

Opasna sumnjičenja se pojačavaju

Nakon odluke rukovodstva KP Hrvatske da prekine neposredne dodire s njim, Kopinič nije smatrao potrebnim da preispita svoje dotadašnje postupke, koji su i uzrokovali taj prekid. Prijetnja da će smijeniti rukovodstvo KPH i upućivanje »ultimativnog pisma«, koje je-falsificirao, predočivši ga kao izravnu intervenciju Kominterne, nisu ga nimalo potakli da samokritički analizira svoje dotadašnje držanje prema rukovodstvu KPH. Naprotiv, on je nastavio i pojačao svoju akciju optužaba protiv rukovodstva KP Hrvatske, njegova obezvređivanja i sumnjičenja. Upravo će ta sumnjičenja dati glavnu težinu daljnjim Kopiničevim postupcima. Ona su, prije svega, bila usredotočena na Končara i Papa. U tom pogledu Kopiniču su odgovarale pojedine nepovoljne glasine koje bi čuo o njima. Bez rezerve bi ih prihvaćao i na njima temeljio svoja sumnjičenja i optužbe.¹

Zbog Končareva odlučnog suprotstavljanja njegovim postupcima od samog početka, Kopinič je u njemu sve više gledao svog protivnika. Kopiniča je, zasigurno, i osobno sve više pogađao Končarov čvrst stav, koji se ponekad izražavao i u njegovim oštrijim kvalifikacijama. Končar je jasno davao do znanja da je Kopiniču bolje da »gleda svoj posao«, da samo CK KPJ može rukovodstvo KP Hrvatske »pozvati na odgovornost i smijeniti ako nađe za potrebno«, da on »priznaje samo direktive Starog«, tj. Tita, da su Kopiničevi istupi »nedrugarski«. Kopinič je, zauzvrat, pribjegavao sve očitijem i sve težem sumnjičenju sekretara CK KPH.

Kopiniča je Malešević odmah upoznao s prvom žestokom reakcijom Končara 29. juna, kad mu je prenesena Kopiničeva prijetnja o smjenjivanju CK KPH. U vezi s tim razgovorom Končar u svojoj izjavi dodaje i ovo: »Na kraju razgovora, kad sam se malo ohladio, rekao sam šoferu (Maleševiću, op. I. J.) da mu ne kaže da sam ga poslao u k . . . , međutim kasnije se ispostavilo da mu je šofer rekao ne samo to, nego je čak lagao poneke stvari i izvjesno, koje ja uopće nisam rekao.«² Bio je to primjer kako se, zapravo, plela mreža sumnjičenja oko Končara.

¹ »Malešević mi je«, navodi Kopinič, »napomenuo da je razgovarao sa Leom Matesom i još nekima, kaže da znaju za neprekidne apele iz Moskve, da oni to prate, i partijci i omladina, da traže akcije, da ovi gore odgovaraju da to nije pitanje Partije već 'vojne linije'. Takva mišljenja prenio mi je i Bumber (Rob, op. I. J.), dodavši da su ona i Končarova i Popovičeva i Hebrangova« (V j e n c e s l a v C e n i č i ć, n. dj. sv. I, str. 204).

² Dokument br. 21.

Na kojim je to »dokazima« Kopinič temeljio svoje optužbe i sumnjičenja Končara? U prilog tome on navodi više momenata.

1. Protiv Končara je iskonstruirana optužba u vezi s Rigolettom Martinijem (pseudonim: Quarto), talijanskim komunistom koji je bio član rukovodstva KP Italije. On je u oktobru 1940. došao iz Francuske u Jugoslaviju na putu za Italiju, gdje je trebalo da radi na obnovi i aktiviranju partijskih organizacija. U Zagrebu je jedno vrijeme stanovao kod Kopiniča. U svom političkom i organizacionom radu došao je u vezu s pojedinim komunistima na Sušaku i u Rijeci. U tome mu je pomogao i Končar. Međutim, na povratku sa Sušaka u Zagreb, 12. januara 1941, bio je uhapšen i zatvoren. U povodu njegova hapšenja Narodna pomoć u Zagrebu objavila je letak »Svoj poštenoj javnosti«, koji je napisao Tito.³ U njemu se poziva javnost da se zatraži oslobodjenje Martinija, talijanskog emigranta antifašista, koji je izložen policijskom nasilju u zatvoru. Nakon okupacije zemlje, Martini je, u drugoj polovici aprila, prebačen u ustaški logor u Kerestincu.

U vezi s Martinijem na Končara se bacala dvostruka sumnja, tj. optužba.

Prva se optužba povezivala s Martinijevim hapšenjem 12. januara 1941. On se toga dana vratio sa Sušaka i bio je u Zagrebu uhapšen jer je policija već bila obaviještena o njegovu kretanju.⁴ Riječ je o tome da je, stjecajem posebnih okolnosti, policija otkrila njegov identitet. U vezi sa sumnjičenjima Končara, za Kopiniča se postavilo pitanje kako to da i on nije bio uhapšen, jer je išao s Martinijem na Sušak i povezao ga s tamošnjim komunistima. U vezi s tim Končar u svojoj izjavi daje ovo objašnjenje: »Nije točno ono što mi se danas podmeće, da sam ja Talijana povezao s provokatorom, nego je točno da su mene članovi naše Partije na Sušaku povezali s drugovima iz Rijeke, a ovi su kasnije sa Rijeke mene i Talijana povezali s provokatorom, tj. onim čovjekom koji je Talijana vodio u Zagreb. Nismo samo ja i Talijan nasjeli, nego su i oni ljudi sa Rijeke nasjeli koji su nam preporučili toga čovjeka kao dobrog. Njih 60 i danas još nalazi se u zatvoru. A što ja nisam pao, to je zato što ovaj čovjek ispočetka, izgleda, nije bio u službi policije, već je to postao kasnije, a kasnije ja nisam k njemu zalazio, osim jednom, poslije pada Talijana, i to iznenada, tako da me nije mogao predati policiji, prevario sam ga da ću doći kasnije ali nisam došao već smo postavili stražu tog dana kad sam ja trebao doći i konstatovalo se, da su me agenti tog dana čekali u kući i pred kućom tog čovjeka. Priznajem da smo tamo nasjeli, ali isto tako kriv je i Talijan, što je tamo išao spavati kad smo se dogovorili da ne ide tamo.«⁵ Nakon toga razložnog objašnjenja Končar ističe da ne bježi od osobne odgovornosti za hapšenje Martinija, jer smatra da snosi »jedan dio krivice za njegov pad«. To

³ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 6, str. 145.

⁴ O tom hapšenju Martini je napisao opširan izvještaj. Nalazi se u ACK SKJ, sig. CK KPJ 1941/146. Dokument je u prijevodu s francuskoga objavljen, u: Vjenceslav Cencić, n. dj., sv. II, str. 251-258. O Martiniju i njegovu hapšenju vidjeti: Luciano Giuricin - Ivo Kovačić, *Dva dokumenta o djelovanju članova KP Italije u Rijeci 1940-1941*, Historija radničkog pokreta, NOR-a i socijalističke revolucije u Istri, Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, sv. 4, Rijeka, 1981, str. 283, i d.

⁵ Dokument br. 21.

ga je, kako kaže, »stalno peklo« pa je nastojao saznati u kojemu se zatvoru Martini nalazi kako bi organizirao akciju njegova oslobođenja.⁶

Upravo je u vezi s tom akcijom druga optužba protiv Končara. On je uspio, posredstvom Franjice Budak, supruge Divka Budaka koji se nalazio u Kerestincu, otkriti da je ondje zatočen i Martini. Budakova je posjedovala permanentnu propusnicu za ulazak u logor, tako da je preko nje organizirana vrlo dobra veza s komunistima u Kerestincu. Uz njihovu pomoć organizirana je 6. juna vrlo uspješna akcija oslobođenja Martinija. Prema precizno utvrđenom planu, Martini je toga dana izašao iz logora do obližnjeg potoka da se okupa, što je zatvorenicima straža ponekad dopuštala. Pokraj potoka je ostavio svoje odijelo, tako da straža pomisli da se utopio, a obukao je drugo, koje mu je donio Budakov sin Gvozden. Potom se kolima, kojima su po nj došli Končar i Malešević, prebacio u Zagreb.⁷ Taj vrlo dobro organiziran bijeg Martini je mogao u trenutku ugroziti svojim paničnim ponašanjem. Činjenica je da su Martini i Malešević odmah odjurili kolima, ostavivši same Končara i drugaricu koja mu je pomagala. U vezi s tim Končar u svojoj izjavi navodi ovo: »Sumnjiči me se danas zbog učešća u njegovom (Martinijevu, op. I. J.) spašavanju i to zato što nisam, kad je luđački pojurio u auto, gledao u njega, već sam gledao okolo. Ja mislim da svaki pametan i razuman čovjek zna da sam opravdano gledao okolo pazeći da li je tko vidio kad je on onako panički uletio u auto. Ovo mi je naročito teško kad to kaže Talijan, koji je sam napravio grešku s tim svojim nesnalazanjem, a isto tako i šofer (Malešević, op. I. J.) je napravio glupost, što se nije držao našeg dogovora i prekršio ga je bez ikakvog razloga, ostavivši mene i drugaricu koja je s nama išla, u Kerestincu. Da se je slučajno nešto primijetilo nastradao bih ja i drugarica. Iz ovoga se vidi da ljudi svoje greške prebacuju na drugoga i pri tom još ti za njega izlažeš i svoj život, a on tebe za to sumnjiči kao sumnjiva tipa.«⁸

Akcija spašavanja Martinija, koju je tako uspješno organizirao Končar, bila je svojevrstan i rijedak podvig. Unatoč tome, za svoju hrabrost i umješnost Končar je, kako se vidi, mogao platiti tešku cijenu.

Nakon oslobođenja iz logora Martini je kraće vrijeme boravio u Zagrebu i sredinom jula pokušao se prebaciti u Italiju. Tom prilikom uhvatili su ga talijanski karabinjeri u blizini Novog Mesta. Otkriven mu je identitet i u Rimu je bio osuđen na 30 godina robije. Umro je u zatvoru prije svršetka rata. Prilikom pokušaja prebacivanja u Italiju s Martinijem je bila i njegova supruga, koja je puštena kao francuska državljanka. Ubrzo se ispostavilo da najveću odgovornost za neuspjeh prijelaz Martinija snosi Kopinič, koji je tu akciju vrlo slabo organizirao. Kardelj je u izvještaju Titu, na početku augusta,

Isto.

O tome u: Franjica Budak, *Kako je bilo, Zbornik sjećanja — Zagreb 1941-1945*, sv. 1, str. 292.

⁸ Dokument br. 21.1 sam Martini je potpaopod utjecaj Kopiničevih sumnjičenja i optužaba ljudi iz rukovodstva KPH, pa se donekle osobno uključio u tu akciju, prenoseći neproverjene informacije (usp. dokumente br. 26, 28 i 35). Tako je Martinijeve sumnje izazvala intervencija u proglasu CK KP Italije koji je on napisao, a u kojemu je prilikom umnožavanja izostavljena parola »Živio neodgodivi mir«. Naime, iz rukovodstva KPH nakon napada Trećeg Reicha na SSSR sugerirano je da se ta parola izostavi jer više nije adekvatna nastalom trenutku (usp. navedene dokumente).

ocijenio da je Kopinič Martinija i njegovu suprugu »slao zločinački neodgovorno i ne poznavajući terena.«⁹

2. Kopinič je osobito inzistirao na tome da mu je Končar pri prvom susretu, 24. juna, izjavio da su poslani ljudi na željezničke pruge da ih ruše, tj. da mu je u vezi s tim lagao. (Ovdje je već objašnjeno o čemu je riječ.)

3. Kopinič je također optuživao Končara da je Titu netočno prikazao »pritisak na njih za novac«, tj. zbog kupnje druge kuće. (Iz prethodnog je prikaza također vidljivo o čemu je riječ.)

4. Kopinič je tvrdio kako je Končar poveo protiv njega kampanju da ih on »tjera na ustanak!«. U vezi s tim on navodi da je Končara obavijestio o Titovoj poruci Kominterni da će KPJ u slučaju napada Trećeg Reicha na Sovjetski Savez »podići oružani ustanak«. U spomenutom pismu Titu krajem jula Kopinič je pisao: »Naglasio sam, da treba početi sa akcijama, koje sam savjetovao, jer se radi o časti naše familije (Partije, op. I. J.) i jer djeda računa sa Tvojim obećanjima.«¹⁰

5. Končar se optuživao da je on »stalno nastojao da dozna« gdje stanuje Kopinič, pa je u vezi s tim tražio od Maleševića da ga dovede u njegovu kuću. Kopinič navodi da je Končar »dolazio u rajon« gdje on živi »i znao približno kvart«. Sumnjičenje Končara u vezi s tim on povezuje s podatkom da je »u to vrijeme«, tj. oko 1. jula, »policija u tom kvartu intenzivno tražila« radio-stanicu kakvu ima Kopinič. On izjavljuje kako mu je poznato »da je stvar o mašini (radio-stanici, op. I. J.) denuncirana.«¹¹

6. Kopinič je krivnju na Končara prebacivao i zbog toga što je Titu »netko javio« kako on neće da šalje njegove vijesti Kominterni »jer da su lažne«.

I sam Končar navodi neke momente zbog kojih se njega sumnjičilo.

On navodi da ga je Kopinič sumnjičio i zbog toga što se povezao sa Srebrenjakom, našavši se »pod njegovim utjecajem«. Činjenica je, kao što je već prikazano, da je rukovodstvo KP Hrvatske angažiralo Srebrenjaka za obučavanje diverzantskih kadrova. Međutim, Srebrenjak, koji je i sam ponekad prisustvovao sjednicama rukovodstva KP Hrvatske, nije zadovoljio u spomenutom zadatku, nego je bio, u prvom redu, zainteresiran za angažiranje pojedinaca za svoju obavještajnu djelatnost, među ostalima i pojedinih članova CK KPH. U tim svojim nakanama on se služio intrigiranjem i optuživanjem pojedinaca, među ostalima i Tita. Činjenica je, međutim, da je rukovodstvo KP Hrvatske ubrzo spoznalo to njegovo ponašanje, o čemu je Tito bio obaviješten.¹² Budući da je Kopinič imao vrlo negativno mišljenje o Srebrenjaku, optužujući ga da je »povezan sa Gestapoom«¹³, to je on na osnovi toga sumnjičio i Končara kao njegova istomišljenika.¹⁴

Končar je bio posebno pogođen sumnjičenjem da je nastojao saznati ime

⁹ Dokument br. 38.

¹⁰ Dokument br. 29.

¹¹ Isto.

¹² Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 7, str. 65, 80, 112, 215, 219, 236. Usp. i dokumente br. 20 i 21.

¹³ Dokument br. 13.

¹⁴ Usp. dokumente br. 20, 21 i 23.

Titove supruge Herte Haas, kao da je imao neki poseban cilj u vezi s tim. Istakavši da je njezino ime još otprije znao, on zaključuje: »Ovdje mi je naročito žao za drugaricu Starog, koja me je poznavala i znala jako dobro moj odnos sa Starim i uopće s familijom.«¹⁵ Iznoseći sve te momente, on s očitim ogorčenjem zaključuje: »Ove navedene i druge stvari jasno govore za kakve se stvari može sumnjiviti čovjeka i zbog toga napraviti u familiji (Partiji, op. I. J.) razdor i zločinačku rabotu.«¹⁶

Argumentaciju o ispravnosti svojih gledišta prema rukovodstvu KP Hrvatske Kopinič je temeljio i na sumnjičenju Pavia Papa kao nosioca određene antipartijske politike. Neke »provale« i hapšenja koji su bili povezani s radom Centralne partijske tehnike Kopiniču su poslužili kao dokazi da može osumnjiviti Papa kao »policijskog špijuna«. Riječ je, zapravo, o događajima koji nisu bili uzrokovani nikakvim provalama, kako je tvrdio Kopinič. Evo o kojim je to momentima riječ:

1. Ustaška policija je 23. jula sasvim slučajno otkrila sklonište ilegalne **radio**-stanice CK KPH i tehnike Pokrajinskog komiteta SKOJ-a (Vrbnička ul. 35). Naime, toga su dana policijski agenti iznenada ušli u omanju trgovinu u Vrbničkoj 35, koju je po zadatku Partije držao Leo Rukavina, član Mjesnog komiteta SKOJ-a. Došli su da ga odvedu na policiju zbog neke sumnje. Nisu pojma imali da se tu nalazi skrovište radio-stanice i skojevska tehnika. Međutim, došli su upravo u trenutku kad je u trgovini bio Joco Đaković, tada sekretar MK SKOJ-a, koji je došao po odštampani materijal, pa je zbog toga tajno skrovište bilo otvoreno.¹⁷

2. Kopinič je tvrdio da je putem provale otkriven i uhapšen Maks Durjava, koji je radio u partijskoj tehnici od 1939, na izradi različitih falsificiranih osobnih dokumenata i isprava. Sasvim slučajno bio je uhapšen početkom jula 1941. Na policiji se hrabro držao i ništa nije odao. Strijeljan je 26. jula.¹⁸ Budući da je u svom partijskom radu Durjava bio najuže povezan s Papom, to je i bio razlog Kopiničevih sumnjičenja.

3. Kopinič je sumnjivao Papa, tj. optuživao ga zbog hapšenja braće Josipa i Stjepana Engela, koji su radili na izradi radio-stanice CK KPH, a koja je u početku bila u njihovu stanu, u Tuškanovoj ulici 15. Činjenica je, međutim, da su oni bili uhapšeni 8. ili 9. jula, u sklopu racije na Zidove u tom dijelu Zagreba. Ubijeni su u Jasenovcu krajem 1941. godine.¹⁹

4. Pap je radio na organiziranju odlaska Rigoletta Martinija iz Zagreba u Italiju. Neposredno prije odlaska Martini je tražio od Papa da mu organizira susret s Kopiničem. Budući da Malešević, preko kojega se uspostavljala veza, momentano nije bio u Zagrebu, nego u Beogradu, kamo ga je kao kurira Kopinič poslao k Titu, Pap nije mogao organizirati taj sastanak. Na njegovu sugestiju, Martinijeva supruga uspostavila je dodir s Kopiničem, kojega je

¹⁵ Dokument br. 21.

¹⁶ Ivan Šibi, n. dj., str. 199; Moj mir Martin, n. dj. str. 223

¹⁸ Ivan Šibi, n. dj., str. 190. i d.

¹⁹ Usp. dokument br. 27, točka 5; Ivan Šibi, n. dj., str. 199. i 424; Dragutir Bl a ž i n a , *Izradio sam radiostanicu za Partiju, Zbornik sjećanja - Zagreb 1941-1945* sv 1

takav postupak naveo na zaključak »da je to«, kako navodi Pap, »tobože 'sumnjivo' što je došla (Martinijeva supruga, op. I. J.) bez njegove dozvole«.

5. Svakako, na Kopiničevo raspoloženje prema Papu posebno je utjecalo to što je on bio upoznat sa sadržajem njegova pisma koje je na početku jula uputio Titu. Pismo je Papu, skriveno u kutiji cigareta, predao Malešević da ga pošalje kurirskom vezom. Stjecajem okolnosti, Pap je shvatio da je to pismo trebalo predati Martiniju, što je on i uradio. Upoznao se sa sadržajem pisma kada ga je Martini zamolio za pomoć da ga odgonetnu, jer je bilo pisano ruskim jezikom. Prijevod sadržaja pisma glasi:

»Stari, ovdje u rukovodstvu vjerojatno sjede izdajnici. U tehnici je provala, usprkos datim direktivama, oni su protiv akcija. Ti treba smjesta da dođeš. Gledaj da tebe ne provale. Ovdje je Antonov. Dolazi ili odgovori.«²¹

To je Kopiničevo pismo, nedvojbeno, bilo najbolji pokazatelj stupnja njegova sumnjičenja i optuživanja rukovodstva KP Hrvatske.

²⁰ Dokument br. 27, točka 1.

²¹ Pismo na ruskom jeziku nalazi se u dokumentu br. 27.

U svojoj iscrpnoj izjavi (dokument br. 27) Pap s vidljivim uzbuđenjem i ogorčenjem detaljno raspravlja o pojedinim Kopiničevim optužbama.